

Nr 59.

Av herr **Winberg**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 11* angående anslag för bekämpande av arbetslösheten m. m.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 11 rörande anslag för bekämpande av arbetslösheten framhåller socialministern att antalet arbetslösa f. n. beräknas uppgå till omkring 140,000. Att denna siffra icke är för hög torde man med bestämdhet kunna antaga, då man vet att en fullständig uppgift om samtliga arbetslösa är synnerligen svår att erhålla. (I detta sammanhang förstås med uttrycket arbetslösa endast sådana, som önska arbete och äro därav beroende för sin utkomst, icke sådana permanenta arbetslösa som hava arbetsfri inkomst.)

Att en så omfattande och långvarig arbetslöshet som den vi haft att dragas med här i landet under senaste tiden utgör en allvarsam fara, är så uppenbart och nästan av alla erkänt, att därom knappast behöver ordas.

Jag skall icke heller i detta sammanhang ingå på frågan om *den verkliga orsaken* till ett sådant missförhållande. Till en del är naturligtvis orsaken att söka i det allmänna världsläget, till en icke ringa del i omständigheter, varöfver vi själva i viss mån kunna råda. Den ytterst avgörande anledningen ligger naturligtvis i det oförnuftiga, på privat vinst och spekulation fotade produktionsssystem, som våra nuvarande samhällen tillämpa.

Ehuru något verkligt botemedel mot missförhållanden som de här berörda icke står att vinna på annat sätt, än genom införande av en förnuftig samhällelig produktionsordning, är emellertid den viktigaste frågan för ögonblicket, vad som kan göras för att i största möjliga grad råda bot på detta onda, som mer och mer hotar att bli oss övermäktigt, rubba hela vårt folks

ekonomiska ställning, sänka hundratusental av svenska medborgare i allmän arbetslöshet, vilket i sin tur medför de allvarligaste rubbningar i såväl statens som den enskildes ställning i alla avseenden.

De åtgärder, som hittills vidtagits från statens sida i syfte att i någon mån råda bot härvidlag, hava inskränkt sig antingen till direkt arbetslöshetsunderstöd eller beredande av s. k. nödhjälpsarbeten. Som förstahandsåtgärder har detta givetvis haft sin betydelse, och något är ju alltid bättre än intet. Men den långvarighet och omfattning, som arbetslösheten nu uppvisar, gör det allt mer och mer klart, att man icke enbart med sådana åtgärder kan bringa den hjälp som kräves, för att vårt ekonomiska liv, särskilt på det industriella området, skall kunna komma i något så när normala gängor igen.

När man ser på de åtgärder, som hittills vidtagits från statens sida, ifråga om beredande av arbetstillfällen, så får man den bestämda uppfattningen, att staten ansett sig böra företrädesvis, för att inte säga uteslutande, hålla sig på det produktiva arbetets utkanter; i den nu framlagda propositionen framgår också att någon ändring härutinnan knappast ifrågasattes, om man undantager förslaget om 15 millioner kronor till statsbeställningar hos industrien.

Det kan visserligen vid hastigt påseende synas, som det för arbetarnas vidkommande skulle vara avgörande att arbetstillfällen skapas, på vilket sätt detta än sker, men *ur nationalekonomisk synpunkt* är det av största betydelse, att arbetskraften och de anslagna medlen användas för utförande av *verkligt produktivt arbete*. Den överdrivna hänsynsfullhet för privatkapitalets monopolrätt till arbete på det produktiva området, som man hittills kunnat märka från statens sida, är både malplacerad och under nuvarande förhållanden rent ödesdiger. Då de privata företagen icke längre kunna åstadkomma arbetets pågående eller återupptagande, kan det icke vara förenligt med folkets intressen, att staten i detta avseende fortfarande står som neutral åskådare, endast inväntande den tid då allt skall ordnas igen utan dess ingripande, och endast under tiden slå sig på varjehanda tillfälliga arbeten, vilka i och för sig kunna vara nyttiga men som vare sig lämna möjlighet för den yrkeslärde arbetaren att draga nytta av sin yrkesutbildning eller nämnvärt bidrag att öka omsättningen och livaktigheten inom näringslivet. Huru pass omfattande arbetslösheten inom vissa industrigrenar f. n. är, framgår därav, att enligt en uppgift från Sv. Metallindustriarbetareförbundet icke mindre än 25,000 av dess medlemmar voro uppsagda eller tvångspermitterade redan den 30 sistlidne juli, varjämte ytterligare 20,000

fått sin arbetstid väsentligt reducerad. Att förhållandena sedan dess icke ändrat sig till det bättre torde vara självklart.

Att det under sådana förhållanden icke längre är tillräckligt med tillfälliga palliativåtgärder, utan att staten måste på ett mera verksamt sätt direkt ingripa för att i största möjliga utsträckning få produktionen i gång, särskilt på industriens område, har blivit mer och mer klart. Framställningar i sådant syfte ha också gjorts från olika håll. Bl. a. har styrelsen för Metallindustriarbetareförbundet i skrivelse av den 30 sistlidne juli därom hemställt hos Konungen, och uttalanden i samma riktning ha gjorts å en mängd platser i landet. Trots de starka skäl som allt mer och mer tala för att ett sådant ingripande borde och måste ske, och detta ju förr ju hellre, synes regeringen att döma av den nu framlagda propositionen i ärendet, ha hesiterat inför de svårigheter som framstå då fråga blir *på vilket sätt* ett sådant ingripande kan och bör ske. Här, om någonsin, gäller väl att svårigheterna måste och kunna övervinnas. När fråga blir om statligt ingripande i detta avseende, framstår det naturligtvis för mig och många andra såsom det enda naturliga och riktiga, att då de privata innehavarna av våra produktionsföretag icke längre se sig i stånd till eller vilja hålla produktionen i gång, de olika företagen övertagas av staten och drivas för samhällets räkning. Klart är också, att detta är den enda riktiga och slutgiltiga lösningen beträffande frågan om produktionens ordnande. Då man nu emellertid tyvärr måste räkna med att möjligheterna för ett sådant ordnande av frågan i hela dess vidd f. n. knappast torde förefinnas, i det vare sig regeringen eller riksdagens majoritet kan förmås att taga ett sådant steg, så återstår endast att undersöka vilka möjligheter som kunna finnas att vidtaga mer eller mindre *tillfälliga lämplighetsåtgärder* för att därigenom kunna åstadkomma ett uppsving på det industriella området.

I förbigående må erinras om, att styrelsen för Sv. Metallindustriarbetareförbundet i sin ovan omnämnda skrivelse av den 30 sistlidne juli bl. a. hemställt därom, att från regeringens sida måtte vidtagas åtgärder för att bereda de arbetslösa verkstads- och järnbruksarbetarna möjlighet att återupptaga driften i största möjliga antal av de nu helt eller delvis nedlagda verkstäderna.

I sådant syfte föreslås, att sådana verkstäder som lämpa sig för rationell drift måtte övertagas av staten, att driften överlämnas åt arbetarna, samt att regeringen ställer nödigt driftskapital till förfogande, och genom handelsdepartementet ombesörjer avsättningen för de tillverkade varorna.

Även från arbetsgivarehåll har under senare tid framförts förslag om

att staten skulle lämna bidrag eller subvention för igångsättande av industriföretag. Från det hållet utgår man emellertid därifrån, att staten skulle lämna vissa belopp som statssubvention, antingen till de olika företagen eller till befintliga sammanslutningar av företagare inom resp. industrigrenar, utan att man emellertid vill medgiva staten någon kontrollrätt över huru medlen i fråga användas, eller rätt att uppställa vissa betingelser för desammas erhållande.

Det är självklart att staten på sådana förutsättningar icke kan engagera sig i detta avseende. Däremot förefaller det som en möjlig utväg, som under nuvarande förhållanden skulle kunna förordas, att staten lämnade bidrag i viss utsträckning och på vissa villkor för igångsättande av företag som nu ligga helt eller delvis nere, dock under vissa klart angivna villkor och förutsättningar. Som en naturlig utgångspunkt beträffande dessa förutsättningar borde man då kunna utgå ifrån den principen, att som produktionskostnader endast räkna *verkliga sådana*, sålunda icke utdelning till aktieägare, tantiem åt direktörer och tjänstemän, samt att driften ledes på ett verkligt rationellt sätt, därvid administrationskostnaderna böra hållas nere i det lägsta möjliga.

Då det här gäller företag, vilka utan statens ingripande fortfarande skulle ligga nere, har man full rätt att kräva så pass allmänanda hos aktieägarna att de acceptera en sådan utgångspunkt då de ju i varje fall icke kunna ha att räkna med någon utdelning, så länge arbetet ligger nere.

Från denna utgångspunkt skulle på initiativ av regeringen och under medverkan av representanter för arbetare och arbetsgivare inom resp. företag en objektiv undersökning företagas, därvid man först hade att fastställa såväl den verkliga produktionskostnaden som ock under vilka villkor företaget skulle kunna sättas i gång. Där en sådan undersökning gäve till resultat att driften kunde täcka de verkliga produktionskostnaderna, där skulle också arbetet utan vidare återupptagas. I de fall då den privata ägaren av företaget alltjämt vägrade att göra detta, borde staten åtminstone tillsvidare övertaga företaget och driva det för egen räkning.

I de fall åter då en undersökning gäve vid handen, att driftresultatet under nuvarande förhållanden icke kunde beräknas bli sådant att det fullt täckte de verkliga produktionskostnaderna, där bör bidrag av statsmedel tillsvidare kunna utgå, motsvarande det belopp, som staten får vidkännas för den händelse de i företagen anställda arbetarna antingen såsom arbetslösa erhöle arbetslöshetsunderstöd eller bereddes nödhjälpsarbete. Följande exempel tydliggör i någon mån vad här är min avsikt: Om ett industri-

företag under normala förhållanden sysselsätter 100 arbetare skulle ett sådant under ovan angivna förutsättningar, ifall driften igångsattes och under förutsättning att statens utgifter för arbetslöshetsunderstöd eller beredande av nödhjälpsarbeten beräknas till 3 kr. pr och arbetare, äga att, om så visade sig behöfvligt, i statsbidrag åtnjuta 3 kr. pr dag och arbetare. Beräknar man så 300 arbetsdagar pr år skulle detta för företaget i fråga göra en sammanlagd summa av 90,000 pr år.

Förutsättningen för att dylikt bidrag skulle utgå, måste emellertid vara: icke allenast att den ovan omtalade undersökningen gav vid handen att sådant vore oundgängligt för driftens igångsättande, utan också att den fortlöpande kontroll, som givetvis måste krävas från statens sida, gåve vid handen, att statsbidraget även i fortsättningen vore av nöden. Så fort det ekonomiska resultatet av driften visade att företaget själv kunde bära sina produktionskostnader, skulle givetvis statsbidraget bortfalla helt och hållet eller i de fall, då en del av bidraget fortfarande vore nödvändigt för driftens upprätthållande, endast denna del utgå.

Som ytterligare åtgärder från statens sida i de fall sådant vore av behovet påkallat, skulle man även kunna tänka sig en nedsättning av frakt-taxorna på statens såväl som de enskilda järnvägarna, med exempelvis 20 %. Detta kan låta sig göra i de fall, då det gäller företag som annars skulle ligga nere, ty genom att dessa upptaga sin verksamhet, tillföres järnvägen en ökad trafik, och en nedsättning av taxorna behöves salunda icke försämra järnvägarnas ekonomiska ställning. Annorlunda ställer det sig i fråga om generella fraktnedsättningar, då man icke har någon garanti för att trafiken därigenom ökas.

Ett praktiskt fullföljande av här skisserade åtgärder från statens sida kräver emellertid, som redan framhållits, en ingående och fortlöpande kontroll. Det måste givetvis överlämnas åt Kungl. Maj:t att närmare fastställa grunderna och detaljbestämmelserna för en dylik kontrolls utövande. Därvid bör dock som ofrånkomlig grundprincip fastslås, att kontrollen skall utövas av organ — centrala och lokala — så sammansatta, att såväl staten som sådan som ock arbetareintresset där får behörigt inflytande. Särskilt det sistnämnda torde utgöra den största garantien för att man icke från arbetsgivarehåll kan vidtaga åtgärder i syfte att tillgodogöra sig statens bidrag i annan utsträckning och under andra förhållanden än som äro förenliga med samhällets verkliga intressen.

Skulle riksdagen i princip gå med på denna form av statsunderstöd för det produktiva arbetets igångsättande, och skulle det därvid visa sig nöd-

vändigt, att för sakens fullföljande Kungl. Maj:t utrustas med rätt att för statens förfogande tillsvidare övertaga vissa företag, vars innehavare icke själva vilja finna sig uti att under här angivna förutsättningar återupptaga driften, förutsätter jag, att regeringen icke skall underlåta att till riksdagen inkomma med förslag till dylik förfoganderättslag.

Återstå emellertid tvenne ingalunda oviktiga moment att här beröra. Det ena är: huruvida innehavarna av de nu nedlagda företagen kunna tänkas villiga att å här skisserade villkor sätta företagen i gång. Därom vet jag naturligtvis ingenting med visshet. Men om man från det allmännas sida kommer med ett positivt förslag i detta avseende, så kan man åtminstone få besked huru de privata företagen då komma att ställa sig till detsamma. Finnes å den sidan något verkligt intresse för att våra produktionsföretag skola kunna sättas i gång utan att detta behöver medföra direkt förlust för företagen, och förstår man vidare vilken nationalförlust det är att hava massor av yrkeslärd arbetare, som antingen gå arbetslösa eller måste selsättas i mindre produktivt arbete, för vilket de icke i övrigt äro utbildade, och förstår man slutligen vilken fara det ur alla synpunkter måste vara att låta det nuvarande stillaståndet fortsätta längre, då bör man sannerligen inte från det hållet ställa sig avvisande mot den här framförda tanken.

Skulle, trots allt, så emellertid bliva fallet, så är det av utomordentlig betydelse att få detta på ett ovedersägligt sätt konstaterat. Då har man nämligen fått bevis för, att de uppgifter varit riktiga, vilka vetat förmåla, att man inom ledande industri- och bankkretsar visst inte är angelägen om att vår produktion skall komma i gång så fort som möjligt. Man skulle nämligen enligt dessa uppgifter på det hållet anse sig hava nytta av att arbetslösheten fortsätter att gripa omkring sig ännu, ty detta skulle giva arbetsgivarna ett säkrare övertag över arbetarna, då det gäller att fastställa de villkor varunder dessa framdeles skola leva. Skulle verkligen en så cynisk anda mera allmänt behärska våra industriidkare, så är det som sagt av värde att få detta fastslaget, ty då är det så mycket mera av nöden, att samhället som sådant icke längre står som en neutral åskådare, utan verkligen griper in med all den kraft som är nödvändig för att bringa denna fråga till en förnuftig lösning.

Ett annat moment, som man naturligtvis i detta sammanhang gärna vill hava berört, är frågan om arbetslönerna. Att här närmare ingå på detta spörsmål anser jag emellertid knappast vara nödvändigt, då jag för det första förutsätter, att vid de förberedande förhandlingar rörande möjligheterna för resp. företags igångsättande, som ju måste komma till stånd, även

representanter från arbetarna måste komma att delta, varföre denna fråga i det sammanhanget väl låter sig ordna, vartill sedan kommer att frågan om arbetsförhållandena är avhängig av det medinflytande över arbetets ordnande i allmänhet, som kan komma att lämnas arbetarna, och då för det andra erhållande av statsbidrag väl bör möjliggöra för företagaren att betala arbetarna skäliga löner.

Slutligen återstår att något beröra dels vilka kostnader som för här ifrågasatta åtgärders vidtagande kunna beräknas, samt vad man med sådana åtgärder skulle kunna åstadkomma. I betraktande av den vikt för hela vårt samhälle som ett igångsättande av största möjliga antal produktiva industriföretag skulle ha, kunde man ju vara frestad föreslå nog så betydande summor för detta ändamål. Av skäl som här ej närmare skola angivas, torde det emellertid vara nödvändigt att f. n. inskränka sig till jämförelsevis rimligt belopp, exempelvis 30 milj. kr. för innevarande år.

Då de särskilda åtgärder för industriens igångsättande, som här avses, i sin tur göra behovet av särskilda nödhjälpsarbeten mindre, förefaller det lämpligt att av det belopp, som riksdagen kan komma att bevilja på tilläggsstat för innevarande år för motarbetande av arbetslösheten i allmänhet, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 11, 15 milj. kr. finge disponeras för här avsedda ändamål, samt att riksdagen dessutom på extra stat för 1922 anvisade ett belopp av 15 milj. kronor för här avsedda ändamål, sålunda tillhoppa 30 milj. kronor. Beräknar man så statsunderstödet till i medeltal 3 kr. per dag och arbetare, eller efter 300 arbetsdagar 900 kr. pr år och arbetare, skulle man med detta belopp kunna bereda arbete åt omkring 33,000 av industriens arbetare inom sina resp. fack. Vilken betydelse detta skulle ha för hela vårt ekonomiska liv, behöver knappast påpekas. Verkingarna härav komma givetvis icke att enbart inskränka sig till dessa 33,000 arbetare, utan deras arbete skulle i sin tur föranleda ökat arbete såväl inom övriga industrigrenar som inom kommunikationsväsendet m. m. Starka skäl tala sålunda för att man från statens sida gör allvarliga ansträngningar för att få det produktiva arbetet inom industrien i gång så fort som möjligt och i så stor utsträckning som möjligt, ty därigenom och endast därigenom kunna vi undgå den hotande fara, som ligger i en fortsatt arbetslöshet, med därav följande svält och umbärande för hundratusental av vårt folk, och ett fortskridande sammanbrott på det ekonomiska livets alla områden.

På grund av vad sålunda anförts, hemställes,

1) att riksdagen måtte besluta att utöver de anslag till arbetslöshetens bekämpande i allmänhet, som kunna komma att beviljas i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 11 och i samband därmed väckta motioner, på extra tilläggsstat för år 1922 bevilja ett förslagsanslag av 15 milj. kronor för igångsättande av industriföretag, som ligga helt eller delvis nere;

2) att såväl ovan angivna 15 milj. kr. som ock 15 milj. kronor av de medel, vilka riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 11 och i anledning därav väckta motioner kan komma att bevilja för arbetslöshetens bekämpande i allmänhet, måtte ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för att, i huvudsaklig överensstämmelse med i denna motion angivna grunder, efter verkställd utredning och enligt närmare av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifter, utlämnas som bidrag till nu helt eller delvis nedlagda industriföretag, vilka genom erhållande av sådant bidrag kunna igångsättas.

Stockholm den 21 januari 1922.

C. Winberg.
